

SMAA KULTURBILLEDER

FRA HASSING OG REFS HERREDERS TINGBOG

Ved HENR. LAURSEN.

FRA KEJSERKRIGEN.

DEN 24. OKTOBER 1627 rykkede kejserlige Tropper, tre Regimenter under Hertug Franz Abrecht af Sachsen-Lauerburgs Anførsel, ind i Vendsyssel og Thy. Rytterregimentet Melchior Hatzfeldt satte over Limfjorden, medens Rytterregimentet Bousmard og Fodfolksregimentet Montoya gik over Aggertangen. Bousmards Regiment blev indkvarteret i Thy, men fik i Marts 1628 Befaling til at marchere Syd paa. For at aflaste Vendsyssel rykkede Rytterkompagnierne Hermann Hatzfeldt, Mettecoven og Taig samt to Fodfolkskompagnier derefter ind i de ledige Kvarterer. I Begyndelsen af 1629 kom endnu et Rytterkompagni til.

Feltmarchal Schlick havde i Wallensteins Navn udstedt en Armébefaling, som paa det strengeste forbød at ride ud for at plyndre i fremmede Kvarterer, at hæрге og ødelægge Landet eller tilføje Indbyggerne, adelige eller borgerlige, nogen Overlast, at røve, plyndre Kirker, adelige Gaarde eller Landsbyer, at skænde Jomfruer eller gifte Kvinder, og alle andre Skændselsgerninger, og Feltmarchallen truede med strenge Straffe i Overtrædelsestilfælde. Men det nyttede ikke stort, de tøjlesløse Lejetropper øvede ligefuldt alle disse Ugeringer i en uhyggelig Grad. I en Rundskrivelse til Officererne i Januar 1628 fra Oberst Hatzfeldt, hvem Hertug Franz Albrecht, da han snart efter Besættelsen forlod Jylland, havde overgivet Ledelsen af de tre Regimenter, hed det blandt andet: Alle Vegne fra kommer der Klager over, at Handels- og Vandelsfolk bliver plyndret paa Alfarvej, ja tilmed bliver mishandlet, at ogsaa Husene ved Nattetid bliver overfaldet, Bønderne pint og martret og deres Penge og Ejendele afpresset dem.

De fremmede Tropper, fra de menige Soldater til de højeste Officerer, havde det ene Formaal at gøre Bytte og berige sig. Og Haand i Haand med Udplyndringen gik en ubændig Vandalisme og Ødelæggelseslyst. Saaledes lod Ritmester Taig sine Ryttere bortføre fra Rødslet 50 Td. Rug, 352 Td. Havre, 264 Td. Byg, 17 Hopper, 7 Svin, alt Jern, Løsøre, Sengetøj; hele Huset blev ilde tilredt, Vinduer og Døre slaaet ind og Laderne nedrevet. Det var ogsaa Taigs Folk, som i November 1628 plyndrede Oxholm paa Øland; straks den første Dag lod de nogle og tredive af de bedste Træer omhugge med den Bemærkning, at de havde Ordre til at ødelægge alt, hvad de ikke kunde bruge.

Særlig berygtede og forhadte var "Franskmændene", Bousmards Regiment. Oberst Bousmard var en daarlig Soldat og en slet Karakter. Han plejede at tvinge dem, han havde pint og plaget, til at give ham en skriftlig Erklæring om, at de intet havde at klage paa ham, dermed var han sikret mod al Tiltale. Ritmester Mettecoven, som med sit Kompagni skulde dække hans Afmarch, og som havde den største Møje med at faa de Bønderheste, Regimentet

havde taget med sig, tilbage, erklærede, at Bousmard i de faa Maaneder, han havde været i Landet, havde huseret saa barbarisk, at der nu ikke var en Fjerdepart af Bønderne tilbage i Thy. Skønt Christopher Gersdorff paa *Tandrup* havde faaet Feltmarchallens Salvaguardiabrev og -vagt, lod Bousmard Gaard og Gods udplyndre. Nogle Dage før han fik Marchordre, lod han uden Hatzfeldts Vidende ved tyske Bønder 200 Stude og meget andet værdifuldt Bytte føre til Kolding.

Tvært imod Overkommandoens Befaling, at de adelige, som forblev ved deres Gaarde, skulde skaanes for Indkvartering, tog Ritmester Schwarzenberg af Bousmards Regiment straks efter Besættelsen Kvarter paa Christen Høgs Gaard *Todbøl* med alle sine Heste og Tjenere og blev der 5 Uger. Da han havde faaet 500 Rigsdalere, tre skønne Heste og andre værdifulde Sager (samtidig var ogsaa en stor Del Kostbarheder i Edelsten, Guld og Sølv forsvundne!), drog han bort, og siden havde Høg Fred for ham, saa længe Regimentet var i Landet. Men efter Kvarteromlægningen i Marts 1628 lagde Ritmester Mettecoven, en tapper, men raa Officer, sig ind paa Gaarden med Heste og Folk og begyndte straks at huseri saa voldsomt, at det gik baade Høg og endnu mere hans Hustru Anna Skram saaledes paa Nerverne, at han for at blive Ritmesteren kvit akkorderede med ham om at give ham 100 Rdl. maanedlig og gav ham 100 forud. Men tre Uger efter kom han igen og straks den første Aften satte han den gamle Mand i Fængsel og slog ham i Jern, tvang ham til at udlevere sine Nøgler, aabnede hans Værelser, Kister og Gemmer og tog eller ødelagde, hvad han vilde. For at løslade sin Fange krævede han 1000 Daler, men da Høg hverken havde saa mange Penge eller vidste, hvordan han skulde skaffe dem til Veje, maatte han sidde fire Døgn i Lænker. Efter yderligere Voldshandlinger lagde Mettecoven en Rytter i Kvarter paa *Todbøl*, indtil han sidst i Oktober igen med sine Folk og 18 Heste tog Ophold paa Gaarden og skaltede og valtede med Høgs Ejendom, som det var hans egen. I Slutningen af November fik han fra Købmænd i Ringkøbing Humle, Salt, Sukker og Krydderier for 39 Daler og befalede nu Høg at betale Regningerne. Høg svarede, at han ikke havde saa mange Penge, men saafremt han med Hr. Ritmesterens Tilladelse maatte sælge noget af sit Korn, Kvæg eller andet paa Gaarden og gøre det i Penge, vilde han gerne rette sig efter hans Villie med Betalingen. Ritmesteren svarede Nej, thi alt dette tilhørte *ham*. Høg bad ham undskylde, han havde kun 6 Daler og 5 Sølvkeer, dem vilde han gerne give ham, hvad han ogsaa gjorde. Hvorpaa Ritmesteren greb "en sort Stok af indiansk Træ" og uden anden given Aarsag pryglede saa længe løs paa den gamle Adelsmand, at Stokken gik itu. Endelig slap han ind i et lille Kammer; hans Hustru, som bad godt for ham, blev kastet saa voldsomt omkuld, at hun fik et Chok og om Natten flere Gange faldt i Afmagt. To

Dage efter lod Ritmesteren ved en af sine Tjenere Høg vide, at han skulde skaffe Penge, ellers vilde han traktere ham saadan med en endnu større Stok, at han skulde huske det, saa længe han levede. Trods streng Bevogtning lykkedes det ham dog at flygte til Viborg, hvorfra han den 1. Januar sendte en Klageskrivelse til Hertug Franz Albrecht. Sagen blev ogsaa undersøgt, men Undersøgelsen trak saa længe ud, at Ritmester Mettecoven imidlertid havde forladt Landet, og dermed faldt Sagen bort.

Foruden de tyngende Naturalydelser til Indkvarteringen¹ og idelige Ægtkørsler maatte Landet ogsaa udrede en ublu Pengeskat. Hertug Franz Albrecht oppebar af Voergaard over 700 Daler ugentlig, Hatzfeldt alene af eet af de 12 Sogne, der skattede til ham, i Løbet af 30 Uger mere end 1100 Daler foruden 38 Stude og mere end 1000 Tønder Korn. Dertil kom Officerernes egenmægtige Pengeafpresninger, saaledes maatte Thistedes Borgere give Mettecoven 300 Daler og hans Svoger Schwarzenberg 400 Lod Sølv. Mandskaberne fulgte trolig deres Officerers Eksempel, og Bønderne maatte sælge deres Korn til Spotpris for at skaffe Penge.

Kontributionslisterne viser, at man blev nødt til at nedsætte Pengeskatten, først til en Trediedel, saa til en Sjettedel, saa maatte man nøjes med Sølvtoj i Stedet for Penge, og endelig i September 1628 hørte den helt op, der kunde ikke presses flere Penge ud af Bønderne, ”hvad jeg”, skrev Hatzfeldt, ”godt kan forstaa, thi de gaar selv i mere end Snesevis med Kone og Børn og betler deres Brød”.

Bønderne flygtede i stigende Tal efterhaanden som Nøden voksede, og mange Gaarde stod øde. De, der blev ved deres Gaarde, var forarmede og Gaardene afrakkede. Fra Efteraaret 1628 af blev Soldaternes Klager over Nød og Mangel i Kvartererne almindelige, de kunde ikke længere faa den nødvendige Forplejning, og det blev mere og mere vanskeligt for Rytterne at faa Hø og Havre til deres Heste. Alle Hjælpekilder udtørredes efterhaanden, kun een vedblev, som det synes, endnu at rinde. Efter Feltmarchallens Befaling havde man slukket Skagens Fyr og - som Bønderne skal have gjort i gamle Dage - tændt et falsk Fyr ved Børglumkloster for at bringe Skibene til at strande. De Forventninger, man knyttede til denne Foranstaltning, blev i rigt Maal opfyldt ved et ikke ringe Antal, navnlig hollandske, Skibes Forlis. Den første Stranding gav et Centner Bly, Køer, Stude og Elsdyrskind, de senere Korn, en hel Skibsladning Ærter, Jern, Klæder, Linned og meget andet. Et spansk Krigsskib, som efter en Kamp med Hollænderne d. 30. April 1628 maatte sættes paa Land, bragte ogsaa et værdifuldt Bytte af Skyts og Ammunition.

De tunge Byrder, de fremmede Krigsfolk lagde paa Landets Befolkning, og ikke mindre deres overmodige, lovløse og raa Fremfærd vakte overalt almindelig Forbitrelse. Da to Soldater havde stjaalet Alterkalke fra Kirker i Thy, samlede Bønderne sig truende, bevæbnede med Knipler og Økser, og tændte Bavner paa Højene, saa at Bousmard fandt det fomødent om Natten hver Time at udsende Officerspatrouiller for at vaage over deres

Bevægelser. Jo mere trykkende Indkvarteringen i Tidens Løb føltes, des mere voksede Hadet og Forbitrelsen og gav sig Udslag i Overfald paa Undertrykkerne. I Krigens sidste Maaneder rottede Bønder, som Armod og Nød havde bragt til Fortvivlelse, sig sammen i Bander, som plyndrede, pryglede, dræbte Soldater og røvede, hvor de kunde. Under de fortvivlede Forhold slappedes ogsaa Mandstugten i Tropperne, og der var Soldater, som gjorde fælles Sag med de desperate Bønder og plyndrede og myrdede deres egne Kammerater. Det truede med almindelig Opløsning.

Saa kom endelig det befriende Budskab om Fredsslutningen i Lübeck den 27. Maj 1629.

Den 4. Juni udstedte Oberst Hatzfeldt Marchordre til Regimenterne. Kompagnierne af hans eget Regiment samledes ved Tandrup den 12. Juni, og derfra gik saa Marchen - under Iagttagelse af den største Forsigtighed af Frygt for Bøndernes Overfald - over Aggertangen og videre Syd paa. 120 Vogne foran og vel lige saa mange bagefter Rytterne førte Bagagen og Byttet. De forlod et i Bund og Grund forarmet og udpint Land.

*

Foranstaaende, som hviler paa samtidige Aktstykker², suppleres af Hassing Herreds Tingbog. Den begynder først med Aaret 1630 og omtaler kun lejlighedsvis Begivenheder under Krigen, men giver et levende, trist Billede af den ulykkelige Tilstand efter Krigen. Nedbrændte, nedbrudte, øde Gaarde og Huse, forarmede Mennesker i Mængdevis, som paa Tinge faar bevidnet, at de, som det med en staaende Formel hedder, er ”saa forarmet og udplyndret af Krigsfolk, at de intet formaar at udgive til Skyld eller Skat”, eller: ”at de have ganske intet saaet i dette Aar, saa de derfor intet have at give i Skyld eller Skat”.

Her kun nogle enkelte Eksempler.

”1630, 14. Okt. 24 Dannemænd vidnede alle samdrægteligen med Helgens Ed og oprakte Fingre, at disse efternævnte Gaarde af *Harring* og *Stagstrup* Sogne blev nederbrudt i Fjendernes Tid. Først i *Harring* Sogn den Gdr. *Las Christensøn* iboede, den Gdr. gl. *Niels Christensøn* iboede, den Gdr. unge *Niels Christensøn* iboede, den Gdr. *Søren Jensøn* ibor, den halve Gdr. *Niels Sørensen* iboede, den Bol *Christen Nielsøn* iboede. Udi *Staxtrup* den Gdr. *Niels Larsøn* iboede, den Gdr. *Mads Jensøn* iboede, den Gdr. *Niels Jensøn* iboede, den Bol *Niels Nielsøn* ibor, den Bol *Christen Jerichsøn* ibor, den Bol *Jens Erichsøn* iboede, den Bol *Jens Jød.* iboede, den Gdr. *Peder Ibsøn* iboede, den Gdr. *Palli Knudsøn* iboede, den Gdr. *Christen Christensøn* iboede, den Bol *Jens Therhildsøn* iboede, den Bol *Søren Jensøn* iboede, den Gdr. *Christen Jepsøn* iboede, den Gdr. *Jens Christensøn* iboede, den Gdr. i *Sundby Niels Jød* iboende, den Gdr. *Jens Christensøn Huorup* ibor den Gdr. i *Gierup Therkild Thøgersen* ibor. Disse fornævnte Gaarde blev aldeles øde og nederbrudt i Fjendernes Tid, og Bønderne derpaa boede er blevne ganske forarmet, saa disse to Sogne er ganske bleven udspoleret og øde frem for nogen anden her udi Thyland.”

¹ De menige skulde have 1 Portion daglig, d.v.s. 3 Pund Brød, 2 Pund Kød og 3 Potter Øl, en Gegreiter 1½ Portion, Korporal 2, Fourer 2½, Feldwebel 3½, Fændrik 6, Løjtnant 10, hvert Rytterkompagni daglig 30 Tønder Havre.

² Se J. Krebs: Aus dem Leben des Grafen Melchior von Hatzfeldt. Breslau 1910.

I November 1631 skulde Herredsfoged Eschi Jensen med fire taltagne Mænd gøre Udlæg hos *Bønder under Vestervig Kloster* for Restancer paa Landgilde, men, hedder det, ”fornævnte Mænd var aldeles ganske forarmet, og nogen døde, og en Part slet ingen Avl i lang Tid haver bekommet, saa der slet intet for fornævnte Restance var at bekomme. Thi de af Fjenderne var udplyndret og deres Gaarde nederbrudt, og en Part ganger og betler deres Brød”.

”1630. Kejsers Ryttere og Soldater raadte og regerede i *Thamis Nielsøns* Gaard i *Staxtrup*, siden de kom her i Landet, og han var jaget fra hans Gaard fra Kyndelmisse³ indtil de var udmarcheret ved Pinsedagstide nu sidst, og Krigsfolk desmidlertid tog fra ham alt hvad dem lystede og selv syntes, og da han hjemkom, var der intet levende Fæmon uden 1 Øg, 2 Køer og 2 Svin med nogle Grise.

Aar 1629, siden Fjenderne var uddragne, kom *Thamis Christensøn* i *Elsted* hjem til hans Gaard henved 14 Dage før St. Hansdag, og da havde han intet til Plov, og intet der da var pløjet eller saaet til Gaarden, og siden fik han saaet henved 1 Pund⁴, som groede ganske lidet paa og blev ganske vog⁵, utjenlig til Øl eller Brød, Skyld eller Tiende udi nogen Maader, Desligeste lod han saa 3 Skipper Bygsæd med spansk Havre, som intet groede paa eller blev avlet udi nogen Maader.

1631. *Peder Nielsøn* i *Orup*⁶ *Mølle* gav Last og Klage paa *Anders Nielsøn*, som boede i Overgaard, fordi han ikke holder hans forrige⁷ Forpligt anlangende *Peder Nielsøns* Broderbørn at holde efter Tingsvidnes Indhold, men nogen af dem ganske smaa og umyndige maatte drage udi fremmed Land, saa han ikke haver holdt hans Forpligt og Love, som det sig burde, og han dermed at have gjort Uret. Dertil svarede *Anders Nielsøn*, at samme Børn ikke skiltes fra ham for nogen anden Sag uden alene for hans Armods Skyld, thi han er saa forarmet, plyndret og frataget alt hans Gods i Fjendernes Tid, at han maatte forlade Hus og Gaard og ikke haver enten Hus eller Hjem og endnu er trængt⁸ til med sin Hustru og Børn at være i anden Mands Hus, og ej haver noget at lade koste dem med, som han gerne vilde”.

I en Arrække høres om øde Gaarde, som endnu ikke var opbygget siden Fjendernes Tid. Mange maatte nøjes med Jordhuse til Udhuse og undertiden ogsaa til Stuehus. Ved en Synsforretning over Mads Andersens Gaard i Hassing 1632 ”saa de en Ralings Hus med en Jordhus til Fremmers, og Stuerne i øster Ende af en lerslagen Hus, som er vel takt og ved Magt. Nok saa de en Jordhus vesten samme lerslagen Hus til 8 Høveder, dernæst en Jordhus østen Ralingen til 8 Høveder, hvilke Huse er bygget siden Fjenderne uddrog, alt sammel”. Ved Syn over en Gaard i Allsterup under Lyngholm 1636 ”saa de en lille Jordhus Ralling, som var noget brøstfældig, og ingen anden Raling der var til samme Gaard”.

Enkelte af Rytternes Voldshandlinger omtales.

”Aar 1628 straks efter Jul jagede Rytterne, som laa i *Synderhaaegaard* i Kvarter *Peder Christensøn* og *Bolle Christensøn* fra den, og siden ødte Rytterne alt deres Bo og Bohave og hvad de havde og Gaarden tilhørte, og siden lod Rytterne fængsle og forrette⁹ *Bolle Christensøn* og afbrændte Gaarden, og siden en Tid lang derefter blev *Peder Christensøn* af Krigsfolk ogsaa ihjelslagen og formyrdet”.

”1630 21. Januar vandt *Michel Nielsøn* i *Hassing*, at han var kørendes fra *Hassing* med 3 Ryttere, og der de kom til *Christen Schætters* i *Bedsted*, gik de til Døren og fik den op og kom ind og straks derefter hørte han Skrig og Klage, og siden saa han, at en Rytter kom udenfor og drog fornævnte *Christen Schæffers* Hustru *Anne Thøgersdotter* efter sig og den anden Rytter kom efter og skød paa hende og de med Gevalt tog hende og løftede hend? i Vognen. Med lige svoren Ed vandt *Niels Søffrensøn* i *Bisted* og hans Søn *Simen Nielsøn*, at de samme Tid hørte, at fornævnte *Anne Tøgersdotter* ynkelig skreg og klagede sig og sagde til *Niels Smed*: Ser I, hvorledes de tager mig fra min Mand og handler ilde med mig med Magt og Overvold”.

I rørt Vande kommer Bundfaldet til Syne.

Uden Tvivl for at opnaa Skilsmisse førte *Christen Poulsen* fra Spangbjerg den 29. April 1630 Vidner mod sin Husteru, som da opholdt sig Krogborg i Heltborg, ”at i forgangen Aaringer, imidlertid de fremmede Krigsfolk var herinde i Landet, holdt fomævnte *Christen Pouilsøn* hans Hustru *Kirstin Andersdotter* en ganske slem horagtig Levned i deres Hus med Ryttere og Soldater, hvem som havde Lyst dertil, at bruge deres Løstighed med hende, saa hun aldrig passed paa, hvor mange af Krigsfolkene som vilde bruge deres slemme ugudelige letfærdige Levned med hende, og naar Soldaterne jagede hende fra dem, søgte hun straks andre Kvarterer hos Ryttere og Soldater, og naar nogen vilde give hende Penge, var hun straks tilfreds med hendes fri Vilje at gaa i Seng med dem, hvor mange det var”.

1630 7. Januar ”lod *Niels Nielsøn* i *Abilldgaard*, Delefoged til *Vesteruigh*, læse et Tingsvidne af *Vandfold* Herredsting udgangen Lørdag den 18. Juli sidstleden 24 Mænd at have vundet, at siden det første Kejsers Ryttere og Krigsfolk kom her i denne Lands Egne og indtil de igen er borttrykket, haver *Jens Thyboe schreder* dem mestenpart efterfulgt, og haver ham paahængt en ganske ond Rygte for Plynderi, Tyveri og andre utilbørlige Stykker, desligeste har de ogsaa hørt Rygter og Tidender, at han skal have med været og brudt Kirken og bortstjaalet fattige Folks Gods, som de der havde indsat til Forvaring. Fremdeles vandt fornævnte Mænd, at saa mange af deres Huse, som han havde søgt med Ryttere, da havde han paa de fleste Steder handlet og skikket sig som en slem Tyv og Skælm baade med Ord og Gerninger, saa og været en slem uhøvs¹⁰ og bespottelig Skalk over de fattige Folks deres Øl og Mad dem at øde og fordærve, saa han ikke er den Mand, som bør at bo eller bygge i Sogn eller Grandelav hos ærlige Godtfolk”.

³ Kyndelmisse.

⁴ 2 Tønder.

⁵ ringe, daarlig.

⁶ Aarup.

⁷ tidligere.

⁸ nødt.

⁹ henrette.

¹⁰ uhøvisk, skamløs.

MESTERMANDEN.

1630, 18. Februar. ”24 Dannemand paa deres egne og menige Herremænds Vegne bevilgede og samtykkede, at de enhver Mand, fattig og rig Mand, udi *Hassing* Herred vil give Mestermanen *Jens Nielsøn* boendes i *Fressøe* i Mors en Skilling danske til hans Løn for han skal betjene hvo der ham i Behov haver at forrette Fanger, og siden skal han have 1 Rigsdaler for enhver Fange han forretter, og intet videre han skal begære, hvad enten det er til Galge, Sværd, Ild eller Støjle, og hvem som gøres ham fornøden, skal annamme ham til Færgemandens ved *Villsund* og levere ham der igen, og skal hans Løn leveres ham her ved Tinget af en Mand i hver Sogn den næste Torsdag efter Paaske, nemlig af *Mads Pedersøn* i *Koldkud*¹¹, i *Hørdum* Sogn, af *Mads Jensøn Sneker* udi *Visby* Sogn (o.s.v.), og hvilken Sognemand, som ikke vil udlægge sin Penning i Helligdagene tilforne, skal fornævnte Forlovsmænd og to hans Grander have Forlov at pante den ulydige 3 Mark og skal samme Løn stedse udgives til Aarsdagen”.

1. Juli. ”Ærlige velagtede *Karl Hendrich Krøger*, Foged paa *Tandrup* lod læse en Seddel saa lydendes: Kendes jeg mig *Johan Randzou* til *Estuadgaard*, at eftersom mig er anmodet om den Person, som min Tjener ved Navn *Christen Christensøn* udi *Hørsted* haver ladet angribe¹² ved Navn *Tøger Jensøn* for nogen Tyveri, som han haver været fangen for, saa efterdi jeg haver erfaret hans Forseelse findes at være ringe¹³, saa haver jeg for Godtfolks Forbøns Skyld, som mig paa hans Vegne haver ommødet, ham efterladt med højere Ret at procedere, og med slig Kondition, han vilde sig paatage at være udi *Tyland* Mesterman og derudi sig forholde hos Landets Indbyggere saa vidt som en Mesterman hans Magt udkræver. Saa er det min Vilje, at han sin Liv maa beholde uden han i andre Maader sig herefter forser. At jeg dette haver bevilget, det bekender jeg *Johan Randtzou* med egen Haand. Datum *Thandrup* den 29. Juni Anno 1630. *Johan Randzou*.

Da var her til Stede fornævnte *Tøger Jensøn* og forpligtede sig, at han udi al *Tyland* skal forrette hvad Fange af ham begæres for 1 Rigsdaler, hvis han kan bekomme 1 Skilling aarlig af menig Mand til Løn, som de den anden Mesterman lovet haver, og hvis han det vægrer eller og rømmer bort, skal han uden videre Sag gribes og hænges, som han for hans Forseelse nu skulde

¹¹ Saaledes hed Koldby indtil o. 1650.

¹² paagribe.

¹³ Hans Forseelse var nu ikke saa ringe, han havde mere paa sin Samvittighed, end der i de Tider skulde til for at bringe sin Mand i Galgen. Tøger Jensen i Hørsted havde bl. a. tre Gange stjaalet en Sæk Korn i Chr. Christensens Lade i Hørsted, et Faar i Koustrup og to Faar i Haa, de to solgte han, det tredje slagtede han og nedsaltede i en Kærne, som han saa gravede ned i en Digegrøft. Han blev grebet og sat i Forvaring i Chr. Christensens Gaard, men Mads Smed brød Laasen for Haandjernene op og hjalp ham ud. Chr. Pedersen i Hørsted, som skulde holde Vagt over ham, ”kunde ikke benægte, han jo tit og mangen Gang sad og kvad inde til *Chr. Christensøns* den Nat, Fangen udbrod”, og blev derfor af Retten dømt til at bringe ham til Veje igen, hvad han ogsaa gjorde. Alligevel slap Tøger alt saa for Strikken. Det var ikke ualmindeligt, at dødsdømte Forbrydere blev benaadet mod at overtage Bøddlelembet, en afskyet Bestilling, som ingen ærlig Mand vilde befatte sig med.

have været, og hvis han enten fejder eller foruretter nogen Godtfolk af dem eller deres Køn¹⁴ eller andre, som have ladet ham angribe, skal han i lige Maader have forbrudt hans Liv og hænges”.

EN TROLDDOMSSAG.

1630, 1. Juli. *Jens Jensen Schytt* i Maskerdal, Hvidbjerg v. Aa Sogn, førte Vidner imod *Anders Nielsen Degns* Hustru *Mette Eschisdatter* i Maskerdal, som mistænktes for Trolldom. ”*Anna Jensdotter*, *Hans Zadellmagers* Kone i *Mascherdall* vandt med Helgens Ed og oprakte Fingre, at Aar 1623 købte hendes Mand en Ko af *Niels Jensøn* i *Kjallerup*, og samme Ko gav god Mælk, indtil saa længe *Medte Eschisdatter* fik en Maals Mælk¹⁵ af den, siden døde den om Høst derefter en Morgen tidlig, siden den var udsat og skadede intet. Ydermere vandt hun, at *Medte Eschisdatter* laante hendes Kærne paa en halv Aars Tid, siden Fjenden drog bort, iblandt om Lørdag Aften, iblandt om Søndag Morgen, og siden havde hun ikke faaet 4 Mark¹⁶ Smør af 4 Køer andet end som Skum Vandt hun, at Aar 1624 sad hun i *Nør dall* hos hendes Køer, da havde *Medt Eschisdatter* nylig været i Skændes¹⁷ med hende, og to Tvillingsbørn gik hos hende, faldt Drengen paa slet (jævn) Jord og slog sin Maijbien (?) i Sønner, for hvilket alt sammel hun havde stor Mistanke til *Medt Eschisdatter*.

Med lige svoren Ed vandt *Hans Justesøn Zadellmager*, at Aar 1621 den 7. April kom han først til *Huidberig* Sogn at bo, og det var *Mett Eschisdatter* imod, at han skulde bo hos hende, en Morgen han kom i den nye Hus, han skulde bo i, fandt han en Terneæg paa Vejen, den slog han ud, siden haver han mistet af hans Fæmon og haft ganske ondt i hans venstre Arm, og derfor haver haft Mistanke til *Mett Esehisdatter*. Ydermere vandt *Hans Zadellmager*, *Niels Puodemester* og hans Hustru *Elsse Jepsdotter*, at for en Tid lang siden fandt de nogen Huller i deres Enge, og i samme Huller groede Rug, Byg og Havre, og siden avlede de ikke saa godt Korn eller Hø som *Mett Eschisdatter*, og derfor havde de Mis tanke til hende. Ydermere vandt *Niels Podemester* og *Elsse Jepsdotter*, at for en fem Aar siden bar hun noget lidet Mælk til *Medt Eschisdatter*, og siden gav hendes Køer ganske ond Mælk. To Aar førend Rytterne kom i Landet løb *Niels Puodemesters* Køer i *byllistingh* om *Medt Eschisdatter* og jagede hende i hendes Kjørres¹⁸, og haver de stor Mistanke til hende for deres Mælk og Korn.

Hans Hansøn Foged paa *Liunghollumb* paa sin velb. Husbonds Vegne lod læse en Brev saa lydendes: Anno 1630 den 19. Juni udi velb. Mand *Johan Randszus* Nærværelse saavel som *Christen Vogensøn* Borger i *Alborig* hans Paahørelse, at *Jens Schytt* i *Mascherdall* og *Medt Eschisdatter* i fornævnte *Mascherdall* haver været paa *Liungholmb Fredag*, da haver fornævnte *Jens Schytt* hende tilspurgt, hvad Mening det havde, hun udi tre

¹⁴ Slægt.

¹⁵ et Maal Mælk, saa megen Mælk, som paa én Gang malkes af en Ko.

¹⁶ Mark Smør, mindre end ½ Pund.

¹⁷ Skænderi.

¹⁸ Kostald.

Morgener, førend Sol stod op, er kommen til hans Hustru med en liden Smørpotte, og der af hende været begærendes noget Mælk, hvortil hun haver svaret det sandt at være, at hun samme Mælk haver bekommen og det bekendte, at hun dette vilde bruge til hendes Køer, som var solskaaren¹⁹, og *Jens Schiøtt* i Dag beklagede sig, at fornævnte Ko var død, og da er hans fuldkomne Mening derudi, at hun er Aarsag til, at hans Ko er død. At dette fornævnte Ord, som *Jens Schyt* og *Mette Eschisdatter* haver haft, at vi dette haver nærværendes hørt, det bekender vi med vores egne Hænder underskreven. Datum ut supra. *Johan Randtzu. Christen Vogensøn.*

14. Oktober. *Anders Nielsøn Degen* i *Maskerdall* fremæskede *Hans Justesøn Zadelmager* og hans Kone *Anne Jensdatter, Niels Podemester* og hans Kone *Elsse Jepsdatter* og *Jens Jensøn Schiøtt* i *Maskerdall* og tilspurgte dem, om de ved noget med hans Kone *Mette Eschisdatter* noget andet, uden hvad ærligt er udi alle Maader, at de da vilde give det til Kende. Og dertil svarede *Hans Justesøn Zadelmager*, at han vidste hende intet videre eller andet at beskyldte, end hendes forrige Vidne om formelder, hvilket Vidne han er bestandig i alle Ordene.

Den 25. November tillyste og den 2. December opkrævede *Anders Degn* et fuldt Kirkenævn til at afsige Kendelse i Sagen mod hans Hustru.

9. December. *Anders Nielsøn Degen* begærede Fylding paa Kirkenævn over hans Hustru *Mette Eschisdatter* i *Maskerdall*, at sværge for Trolddoms sag, som hende er anmodet efter Tingsvidnes Indhold. Da var her til Stede for Dom *Niels Nielsøn* i *Abildgaard* og *Jens Nielsøn* i *Grurup* og tog i hverandres Hænder og satte Fylding paa Nævninger over fornævnte *Mette Eschisdatter* at sværge, derpaa bad de dem Gud til Hjælper. Saa var her til Stede for Dom (tolv Nævninger) og kundgjorde de deres Ed og Tov i saa Maader, at efterdi ikke for dem bevises, *Mette Eschisdatter* at have lovet nogen ondt, og det at være dem vederfaret, vidste de ikke at sværge hende Kirkenævn over for den Sag, men de svor hende kvit.

LOPPEBID.

1630, 22. Juli. Synsmænd hjemlede Syn i saa Maader, at de nu her udi Tingee saa en liden Dreng, som er *Christen Lauridsøns* i *Gierup*, da saa de 5 smaa røde Pletter paa hans Ryg, hvad enten det var Slag eller Loppebid, kunde de ikke at skelne, men intet de syntes noget deraf at være gjort med vred Haand, og sagde han, en Pige gjorde det, men hvad Pige det var, vidste de ikke.

Anne Jensdatter, Mads Clemedsens Pige i *Gierup*, var med sin Lavværgen stævnet til Paahør, hun var altsaa den skyldige.

1631, 4 August. Synsmænd hjemlede Syn i saa Maader, at de nu her paa Tinget saa paa *Voldborg Madsdatter* i *Staxtrup* en lille Saar paa hendes Albue, som hun med Sjæls Ed sigtede *Morttin Marquorsøn* i *Staxtrup* for, at han skød hende op til en Væg til *Jens Andersøns* i

Staxtrup, og hun da fik samme Skade. - - 11. August. - Synsmænd hjemlede Syn i saa Maader, at de saa to Saarmaal paa *Morttin Marquorsøns Finger* næst lille Finger paa den venstre Haand, som han skyldte *Voldborrig Madsdatter* i *Staxtrup* for hun gjorde ham i *Jens Andersøns Hus* i *Staxtrup*.

MORUP MØLLE.

1630, 28. Oktober. Oluf Lauridsen i Morup Mølle fik paa Tingee bevidnet, at *Morup Mølle, som Olluff Lauridsøn* ibor, er aldeles fordærvet af Søens Opstemmelse og Bagvand, saa der er ganske ringe Ting kan males med den, saa den er ganske meget dyr og højt skyldet til aarlig Skyld herefter at udgive Mel to Læst i det allerhøjeste, saa at fornævnte *Olluff Lauridsøn* kan intet mere taale at gave af den aarlig.

1631, 14. April. *Anders Jepsøn* i *Schyum* gav til Kende, at eftersom hans Husbond, ærlig og velb. Mand *Thagge Thott Andersøn* til *Egede*, kgl. Majestæts Befalingsmand paa *Ørumb* haver bekommen kgl. Majestæts Brev anlangende *Muorup Mølles Fordærvelse* med Vands Opstemmelse formedelst Sandflugt ved *Agergaard*, at samme Mølle ikke kan have sin fuldkomne Malen, at Mølleren som derudi bor ikke derfor kan give sin aarlige Afgift deraf, som han plejer at give og derfor Hans Majestæts Brev formelder, at derom flittig skal forfares, ved hvad Middel samme Mølle kan hjælpes, og dersom ingen Middel dertil kan optænkes, da at skal opkræves uvildige Dannemænd, som kan sætte samme Mølle for, hvad den kan aarlig give.

Da var her til Stede efterskrevne 24 Synsmænd, som er . . . , som hjemlede Syn i saa Maader, at de nu paa Lørdag var ved *Muorup Mølle* og saa de, at samme Mølle stander meget i Bagvande, og ikke er nogen Middel at kan hjælpes formedelst den fordærvelige Sandflugt, som haver lukket Aagangen ved *Agergaard*, og samme Mølle ikke kan male over den fjerde Part saa meget, som den haver gjort fra Arilds Tid. Og derfor denne Mølle, som nu bor i samme Mølle, eller hvem der skal bo i den herefter, udi det allerhøjeste at kan give til aarlig Afgift 28 Tønder Mel, halv Rugmel og halv Bygmel og intet mere.

ET FÆSTEBREV.

Kendes Jeg *Christen Høg* til *Thuodbøll* og vitterliggør med dette mit aabne Brev, at Jeg haver stedt og fæstet og nu med dette mit aabne Brev steder og fæster denne Brevviser *Niels Graffersøn*, barnefødt i *Staxtrup* Præstegaard, den øde Gaard i *Staxtrup Chr. Christensøn* senest paaboede og udi Fjendernes Tid blev nedbrudt, at han maa den nyde, bruge og beholde hans Livstid og saa længe han lever, dog med sliig Vilkaar, at han aarlige skal give til Skyld deraf Byg seks Tønder, Havre seks Tønder, Smør 1 Pund²⁰, Skovsvin 1, Aal 3 Snese, 1 Gaas og 2 Høns og 1 Fødenød²¹, for Ægt og Arbejde 3 Rigsdaler aarligen, og den første Aar til Sankt Mikkelsdag skal han

¹⁹ ”Solskod, Solskud, en Sygdom, som Køerne ofte plages af. Kiernemelk, Sod af Skorsteen og et nylagt Æg giver de Køerne ind for Solskod” (P. Terpager).

²⁰ Bismerpund, henved 1 kg.

²¹ Et Stykke Kvæg, som Fæsteren skal fodre for Godsejeren.

være kvit for Arbejdspenge og Arbejde, og siden skal han aarligen hans Livstid være kvit for Arbejde for fomævnte 3 Rigsdaler, og skal han bygge og forbedre samme Gaard efter Recessen og være mig og mine Fogeder i min Fraværelse hørig og lydig efter Recessen og efter denne min Fæstebrevs Indhold og ikke at leje bort Agre eller Enge eller tilstede andre det at bruge under hans Fæstes Fortabelse. Dette til Vitterlighed haver Jeg min Egen Haand underskrevet.

Datum *Thuodbøll* den 13. Januari 1632.

Christen Høg.

HR. JENS POULSEN I SNEDSTED.

1635. Januar. - *Jens Søffrensen* tjenendes paa *Thuodbøll* paa sin velbyrdige Husbond ærlig og velbyrdig Mand *Christen Høg* til *Thuodbøll* hans Vegne et Tingsvidne. Vidner bestod, at de var i *Snedsted* Kirke paa St. Staffens Dag i Jul nu sidst forleden og der samme Tid hørte, at Hr. *Jens Poullsen* i *Snedsted*, siden Prædiken og Gudstjenesten var ude, af Prædikestolen (sagde): ”I Godtfolk, Dannemænd, Dannekvinder, unge Karle og Piger, I skal være storlig betakket for eders Offer, som I bar til Herrens Alter i Gaar, besynderlig I, som gav eders ti Skilling, syv Skilling og halvfjerde Skilling, der skal jeg tjene ved Dag og Nat i mit Embede og uden, men dem som sidder i deres fire Punds Gaarde, tre Punds Gaarde og to Punds Gaarde²² og gik til Herrens Alter med en ringe Penge, som I kunde give en Stakkel for Døren, dem ved jeg ingen Tak.”

1636. 11. Februar. Ærlig og velforstandig Karl *Anders Madsøn*, skriver og Ridefoged paa *Ørum* Slot, paa hans velbyrdige Husbond, ærlig og velbyrdig Mand *Christoffer Huas* til *Hennegaard* (hans Vegne) et Tingsvidne. Først vandt *Christen Jensen* i *Giersbøl* med Ed og oprakte Fingre, at han ikke rettere vidste, end Hr. *Jens Poullsen* i *Snedsted* gjorde, hvad Formanelser for Alteret den 18. Oktobris sidst forleden udi *Snedsted* Kirke, som han burde at gøre, men hvad han vendte sig om for Alteret for hans Svagheds Skyld eller ikke, det kunde han ikke hove²³, og intet mere han vidste at vidne udi den Sag. Vandt *Laust Bertillson* i *Giersbøll*, at han vidste ikke rettere, end Hr. *Jens Poullsen* i *Snedsted* gjorde jo sin fuldkomne Tjeneste udi *Snedsted* Kirke den 18. Oktobris sidst forleden for Alteret, som han plejer at gøre tilforn, men hvad han vendte sig om for Alteret eller ikke, saa han ikke, thi han laa paa hans Knæ og bad Gud om Naade.

(Som *Laust Bertelsen* vandt 18 andre Sognemænd, 4 at de ikke var i *Snedsted* Kirke den 18. Oktober længere end Hr. *Jens* gik af Prædikestolen, 2 at de ikke var i Kirke den Dag).

Hr. *Jens* har aabenbart være gammel og svag, han døde 1637.

SOLDAT.

1636. 17. Marts. - *Niels Nielsøn Soldatt* i *Villersløff* her for Dom og Ret tog udi *Niels Laurisøn* i *Villersløff* hans Haand, *Per Christensøn* i *Villersløff*, *Jens Micheilsøn* og *Mads Micheilsøn* ibidem deres Hænder og lovede og tilsagde dem og deres Medbrødre, som er *Per Andersøn* i *Vangsgaard*, *Jens Persøn* paa *Bach*, *Oluff Espensøn* ibidem, *Christen Nielsøn* og *Jens Christensøn* i *Hassing* sin tro Tjeneste udi de her først kommandes 3 Aar, at han skal holde dem kvit og fri baade udi Landet og udenlands for Soldat, og lover og tilforpligter de dem, at de skal give ham til Løn i fornævnte 3 tilstændes Aar 30 Slettedaler, som er hver Aar 10 Daler, og fomævnte 10 Daler at udgive hver Aar i to Terminer, Halvparten til Sankt Mikkels Dag Aar 1636 og den anden Halvpart til Paaske Aar 1637 og saa fremdeles i de her fornævnte Aar, desligeste skal de give ham Kost og Drikkepenge, naar som han skal gaa paa Mønstring.

RAKKERGERNING.

1636. 24. Marts. - *An Pedersdotter* i *Visby* og *An Laurisdatter* ibm. vandt med Sjæls Ed, at det var dem vitterlig i Guds Sandhed, at *Maren Søffrensdatter*, som tilforn. boede i *Amby*, krængede den Øg af, som døde for *Mads Jensen* i *Visby* straks efter St. Mortens Dag nu sidst forleden. Med lige svoren Ed vandt fornævnte *An Pedersdotter*, at hun gav *Maren Søffrensdatter* for samme Øg at krænge en Skæppe seldet²⁴ Bygmel, en Fjerding Gaas, en Kande Øl og en Skæppe Malt, som hun fornøjede hende for. Med lige svoren Ed vandt fornævnte *An Pedersdotter* og *An Laurisdatter*, at de hørte og saa den 16. Januari nu sidst forleden, at fornævnte *Maren Søffrensdatter* var 3 eller 4 Gange inde til fornævnte *Mads Jensen* og bød ham Penge eller hvad han vilde have, paa det han ikke skulde aabenbare det, at hun krængede samme Øg for ham.

ET LIVLIGT OPTRIN PAA TINGET.

1636. *Jens Nielsøn* i *Grurup* og *Jens Christensøn* ibm. vandt med Sjæls Ed, at de saa og hørte den 7. Juli, at *Niels Nielsøn* i *Abillgaard* stod for Retten og havde Lyd²⁵ og førte nogen Vidner paa sin Husbonds Vegne og havde ladet læse en Landstingsstævning, og somme af Vidnesfolkene havde vundet og somme ikke efter samme Stævning, da hørte de, at *Las Olluffsøn* i *Visby* sagde til fornævnte *Niels Nielsøn*: ”Jeg haver ikke taget saa mange halve Tønder Byg og halve Tønder Havre af min velbyrdige Husbonds Tjenere, som du haver for din Husbonds Sager at slaa neder, og havde jeg det gjort, da havde jeg gjort Uret”. I lige Maader sagde *Las Olluffsøn*: ”Jeg haver ikke endnu hængt min Kone i en Djævels Navn”. Og ikke de hørte *Niels Nielsøn* uforrettede²⁶ *Las Olluffsøn* den Dag i nogen Maader.

²⁴ sigtet.

²⁵ Lyd, Stilhed, have lyd, have Ordet.

²⁶ forurettede.

²² 1 Pund = 2 Tønder Landgildehartkorn.

²³ huske.

Fem Mænd af Tinghørere vandt med Sjæls Ed, at de hørte og saa her paa Tinget for Tings Dom den 14. Juli nu sidst forleden, at *Niels Nielsøn* i *Abildgaard* kom ind for Retten og sagde, ”at jeg kom her i Dag (for) otte Dage (siden) og havde noget at bestille, og da kom der en Kumpan paa en tvær Side til mig og førte sig i Skændsmaal med mig og lovede, at jeg skulde faa en Ulykke, og siden haver jeg faaet en Ulykke paa min Fæmon, nu varer jeg dig ad²⁷ i Dag, du est her paa Tinget, du hører det vel, dersom jeg vederføres mere Ulykke paa min Fæmon eller selv, saa skal jeg fæste mig saa nær til dig, at du skalt svie, for du est af en ond Rod !“

To Mænd Tinghørere vandt med Sjæls Ed, at de hørte her paa Tinget for Tings Dom den 7. Juli nu sidst forleden, at *Niels Nielsøn* i *Abildgaard* sagde til *Las Olluffsøn* i *Visby*: ”Hold du din Flubber”²⁸ og straks derefter: ”Du

sidder med en Mund som en Skovl, forstaar du det, Las”, og hørte de samme Tid, at han sagde til *Las Olluffsøn*, ”at min Moder haver ikke reden ved *Visby* Mølleaa om Nattetider paa en Hest, men min Moder haver ikke heller staaet ved *Vijborig* Glamvindue og viftet en Karl hjem fra *Sielland* med en Lagen, tag du det til dig, *Las Olluffsøn*”. *Las Olluffsøn* gav ikke *Niels Nielsøn* nogen Aarsag dertil eller uforrettede ham i nogen Maader, men sagde: ”Jeg har ikke hængt min Kone”.

15. September. *Las Olluffsøn* i *Visby* og *Niels Nielsøn* i *Abildgaard* her for Dom og Ret med højeste Helgens Ed benægtede, at de ikke haver sagt de Ord paa *Hassing* Herreds Ting til hverandre, som Vidnesbyrd omvundet haver, og nu her for Retten tog de hinanden i Hænder og bekendte, at de var venlig og velforlig.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1943, side 384-408)

²⁷ vare ad, advarer.

²⁸ Kæft.